

תמצית שיעור בדיני החובה ההלכתית להיזהר מסכנת נפשות

אסור לרחם על מי שמסכן את עצמו כיוון שאם לא חס על עצמו לא חס גם על אחרים (ירושלמי פאה ח, ח וברא"ש פאה שם, ונפסק בטור יורה דעה רנה). וכתבו הפוסקים (אורות חיים מלוניל דין צדקה, ה) **שהמסכן עצמו אין לו בצערו אלא עוונות וחטאות**. ובביאור הגר"א (יור"ד קטז יט) הביא מאבות דרבי נתן שהאוכל מאכלים מסוכנים אסור לברך.

בכלל האיסור לסכן עצמו הוא לעמוד במקום סכנה (שבת לב, א, תענית כ, ב, רמב"ם רוצח ושמירת הנפש, יב, ו ועוד. **ואסור לסמוך בזה על הנס** (רמ"א יור"ד קטז, ה), והתוס (ראש השנה טז, ב) והמאירי (שבת לב, א) ביארו הטעם **שספק אם יעמדו לו לאדם זכויותיו שיעשה לו נס ולפיכך כל המסתמך על הנס הרי הוא הספק פיקוח נפש וספק פיקוח נפש לחומרא**. כל המסכן עצמו עושה מלאך המוות חברו (ירושלמי שבת ב, ו), וגורם להזכיר עוונותיו (ראש השנה טז, ב), וכתב הנודע ביהודה (תנינא יורה דעה י) **שכיוון שעוונותיו נזכרים הקב"ה מתמלא עברה וכעס על המסכן עצמו** וזה עצמו סיבה שיפגע מהסכנה. וכל המעמיד עצמו במקום סכנה עובר על מקרא של "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" (בראשית ט, ה) וכמבואר בגמ' (ב"ק צא, ב) **מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם**.

חמירא סכנתא מאיסורא (בבלי חולין י, א, ירושלמי תרומות ח, ג, רמ"א שם) ולפיכך הכריע הפרי מגדים (אורח חיים, משב"ז קעג) **שאין סומכין בסכנה על חזקה והסתפק אם בסכנה אפשר להקל בהסתמכות על רוב או על ספק ספיקא**. אבל בדרכי תשובה (יורה דעה קטז, ס"ק ס) הביא מכמה פוסקים **שאין הולכים בסכנה אחרי רוב וגם לא אמרינן בסכנה כל דפריש מרובא פריש**, וביאר הטעם שבאיסור אזלינן בתר רובא כיון שהאיסור נהפך להיתר והתורה התירה את האיסור, אבל בספק סכנה לא נעלם הסכנה מפני הוא ספק וגם לא אמרינן בסכנה כאן נמצא כן היה. לפיכך אין כל מקום להקל במצב הנוכחי לסמוך על רוב וחזקה כיון שהכרעת הפוסקים שגם זה אסור.

הסמכות להחליט אם יש סכנה מסורה לבעלי מקצוע ובמקרים של מחלות לרופאים (יומא פג, א, רמב"ם הל' שבת ב, א, שולחן ערוך אורח חיים תריח ועוד) ולפיכך כל שרופאים אומרים שיש סכנה מחללין את השבת ואוכלין ביום הכיפורים. **וכל היכא שיש מחלוקת בין הרופאים הולכים אחר הרופאים שאומרים שיש סכנה מפני שספק נפשות להחמיר** (יומא שם ועוד). **ובשו"ת חת"ס (יור"ד קנג) כתב שאפילו ברופאים חשודים** (להקל יותר מהצורך), אם אומרים שיש פיקוח נפש זה עדיין ספק ודוחה שבת ויום הכיפורים.

הכל יודעים שמצוה לחלל את השבת כדי להציל אדם מישראל וכמ"ש חז"ל (יומא פה א ועוד) על הפסק (ויקרא יח, ה) וחי בהם – וחי בהם ולא שימות בהם. מזה יש לדון שאם צריך לחלל שבת כדי שלא לסכן אדם מישראל שגם זה הוא בכלל וחי בהם. **והרמב"ם (שבת פרק ב, ג) קרא למי שמהסס אם חלל את השבת לצורך פיקוח נפש- מין, וקבע כי "כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה"**. אין שום מידת חסידות לחולה שלא יחל את השבת והמזרז משובח (קובץ הערות מח, ד), וראה בפוסקים (משנ"ב תריח, ה) שחולה המחמיר על עצמו לצום ביום כיפור למרות הסכנה נאמר עליו **"אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש"**.

בסכנה של רבים אנו מחמירים אפילו יותר ובמקרים מסוימים דנים היזק הרבים כסכנת נפשות (רמב"ן שבת מב, א). וגם כשהדבר נוגע לפיקוח נפש עתידי אסור להסתכן בזה. **וראה בשו"ת בנין ציון (קלז) שמכל מקום מותר לצאת למדבר לרדת לים כיון שבאותה שעה שהולך אין סכנה אז הולכים אחר הרוב, אבל אם בשעה שהולך יש סכנה הרי זה אסור**. ובחזון איש (אהלות כב, לב) החמיר וקבע שכל שהסכנה מצויה עכשיו הוי ספק פיקוח נפש גם אם כרגע אין הוא מסוכן בפועל. ובמקרים מסוימים התירו אף לחלל שבת לאחר שחלפה

הסכנה כדי שלא יתרחש פעם אחרת (ראה אג"מ אורח חיים ד, פ). ובמנחת שלמה (חלק א, ח) כתב שיש דברים שחז"ל התירו קטגורית (כמו לילדת לאכול ביום כיפור אף שלא כל היולדות מסוכנות) כדי שלא יהיו יולדות שיתרשלו.

ועיין ברבינו בחיי על הפסוק (במדבר טז, כא) הבדלו מתוך העדה הרעה הזאת ואכלה אותם כרגע, שמיירי גם בשעת הדבר וכל מי שאינו מתבדל מהמינים והכופרים בתורה שמקילין בלא טעם הלכתי בדיני פיקוח נפש אינו נהנה משמירת ה' ח"ו.